

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Борисової Олени Олександрівни на тему
«Інноваційний розвиток системи економічної безпеки підприємств сфери
ресторанного бізнесу», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук
за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської
діяльності

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з державними і галузевими науковими програмами, планами, темами. Формування сучасної траєкторії економічного розвитку підприємств сфери ресторанного бізнесу під впливом глобалізації пов'язується із інноваційними чинниками, що вимагає свідомого та цілеспрямованого управління інноваційним розвитком підприємства. Ігнорування впливу швидких інноваційних змін на зміцнення конкурентоспроможності підприємства може привести до розгортання загроз його економічній безпеці через загострення конкуренції на ринку ресторанних послуг. З огляду на вимоги економічної безпеки актуалізується потреба в дослідженні процесів інноваційного розвитку систем економічної безпеки на підприємствах сфери ресторанного бізнесу з урахуванням захисту від існуючих та потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз шляхом упровадження на підприємстві інноваційних змін, у тому числі, з використанням можливостей з боку зовнішнього середовища. У цьому контексті дисертація Борисової О.О. є своєчасною та актуальною.

Дисертаційна робота пов'язана з планами науково-дослідних робіт кафедри управління фінансово-економічною безпекою ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» за темою «Забезпечення захисту економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності в умовах євроінтеграції України» (номер державної реєстрації 0114U006338), у межах якої автор визначив особливості систем економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу та обґрунтував засоби їх інноваційного розвитку.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна. Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертації та винесено на захист, є достатньо

обґрунтованими, оскільки базуються на поглибленому вивченні та критичному узагальненні значного обсягу наукових джерел з теорії економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності, практики управління підприємствами сфери ресторанного бізнесу різних країн. Здобувачем чітко визначено мету, сформульовано завдання, предмет та об'єкт дисертаційної роботи.

При вирішенні поставлених у дисертації завдань автором використано широке коло сучасних загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, зокрема методи: логічного та теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, структурно-логічного та семантичного аналізу, системного, суб'єктного та рефлексивного підходів, статистичні та експертні методи, статистичного аналізу, порівняння, економіко-математичні та графічні методи.

Слід зазначити кваліфіковане використання здобувачем методів формалізації, зокрема, зваженої згортки, при розрахунку інтегрального показника економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу, коректне використання запропонованих критеріїв та кількісних і якісних індикаторів, які відображають стан економічної безпеки підприємств цієї галузі.

Аналіз змісту дисертації, опублікованих праць та автореферату підтверджує достатній ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться у дисертації і виносяться на захист. Зокрема, достовірність результатів, крім аргументованого використання комплексу взаємодоповнюючих методів для досягнення головної мети дослідження, забезпечується репрезентативністю інформаційної бази, яку склали нормативно-правові акти щодо розвитку сфери ресторанного бізнесу України, дані Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Національного банку України, Міністерства фінансів України, Організації Об'єднаних Націй, Міжнародного валютного фонду, Світової організації торгівлі, Світового банку, європейського статистичного бюро "Євростат" та ін., а також вітчизняні і зарубіжні монографічні дослідження і публікації у періодичних виданнях. Крім того, обґрунтованість результатів дисертації підтверджено їх апробацією на п'ятьох

науково-практичних конференціях міжнародного та національного рівнів й практичним застосуванням.

Не викликає жодних сумнівів наукова новизна дисертації, яка полягає перш за все, у поглибленні і розвитку теоретичних та науково-методичних засад стосовно інноваційного розвитку систем економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу.

Поряд з вперше розробленими концептуальними засадами інноваційного розвитку системи економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу (с. 127-131), на основі використання їх міжсистемної взаємодії поряд із внутрісистемною, формування стратегії активного впливу на ринок, що в кінцевому рахунку, призведе до зміцнення економічної безпеки підприємства до основних результатів, що містяться у дисертаційній роботі та мають наукову новизну належать:

1. Теоретико-методологічні засади інноваційного розвитку системи економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу, що на відміну від існуючих, акцентують увагу на прогресивних організаційних і управлінських рішеннях у розвитку цієї системи, що базуються на міждисциплінарних засадах з використанням положень теорій та концепцій економіки, безпекології, інноваційного менеджменту (для обґрунтування напрямів формування сприятливого зовнішнього середовища як умови забезпечення економічної безпеки підприємства), положень маркетингу та логістики (при використанні стратегій партнерської взаємодії із споживачами та постачальниками), психології (для здійснення управлінського впливу) (с. 56-57, 61-63).

2. Подальший розвиток категорійний апарат економічної безпеки суб'єктів господарювання, що на відміну від існуючих, доповнює та встановлює логічні зв'язки між базовими категоріями безпеки зі спеціальними поняттями сфери ресторанного бізнесу, зокрема: «економічна безпека підприємств сфери ресторанного бізнесу», «система економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу» та «інноваційний розвиток системи економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу» на основі розгляду їх через призму інноваційних змін та розвитку міжсистемної взаємодії - як умови

забезпечення економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу (с. 41-42, 61).

3. Вдосконалення переліку критеріїв та індикаторів оцінки стану економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу, що відрізняється тим, що поряд з традиційними критеріями та відповідними індикаторами, які відображають стан економічної незалежності та ефективності функціонування підприємства включено критерії (та відповідні індикатори), що характеризують здатність підприємства до інноваційного розвитку та стан взаємовідносин підприємства із суб'єктами внутрішнього та зовнішнього середовища (с. 116-117).

4. Розвиток науково-практичних рекомендацій щодо переліку загроз економічній безпеці підприємств ресторанного бізнесу в сучасних умовах, що відрізняється їх групуванням на зовнішні (в тому числі, врахування макроекономічних чинників та сучасних глобальних тенденцій у ресторанному бізнесі), внутрішні та комплексні (репутаційні, іміджеві); на підставі чого передбачається визначення шляхів та засобів вдосконалення ключових функцій у системі економічної безпеки на підприємствах сфери ресторанного бізнесу з метою протидії цим загрозам та зміцнення їх економічної безпеки (с. 48-49).

5. Розвиток науково-методичних підходів до формування стратегії рефлексивного маркетингу (с. 145-156) та електронного маркетингу як елементу забезпечуючої підсистеми в інноваційній системі економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу в умовах розвитку інформаційної економіки, що на відміну від інших, передбачає комплексне використання можливостей мобільного зв'язку та Інтернету в якості інструментів просування інтересів підприємства, залучення нових клієнтів та покращення іміджу й ділової репутації підприємства без значних фінансових вкладень та з урахуванням вимог інформаційної безпеки підприємства (с. 163-164).

Науковим положенням, висновкам та рекомендаціям дисертації властиві відмінності від існуючих наукових розробок, які полягають, насамперед, у системності вивчення досліджуваних умов та аспектів вдосконалення процесів інноваційного управління на підприємствах сфери ресторанного бізнесу та

поєднанні різних теоретико-методичних підходів до розв'язання проблем щодо формування систем їх економічної безпеки на інноваційних засадах.

Одержані автором наукові результати є його особистим внеском у розв'язання важливого наукового завдання – визначення теоретичних засад, науково-методичних та практичних рекомендацій щодо інноваційного розвитку системи економічної безпеки на підприємствах сфери ресторанного бізнесу з урахуванням захисту від існуючих та потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз шляхом впровадження на підприємстві інноваційних змін, в тому числі, з використанням можливостей з боку зовнішнього середовища.

3. Зміст та завершеність дослідження. Дисертаційне дослідження виконано за достатньо логічно сформованою, підпорядкованою конкретним завданням дослідження згідно поставленої мети, цілісно завершеною та збалансованою за обсягами, структурою, яка включає вступ, взаємопов'язані між собою три розділи з відповідними висновками, загальні висновки, додатки та список використаних джерел.

У вступі дисертації, відповідно до вимог, обґрунтовано актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету і завдання дослідження, його об'єкт і предмет; викладено методи, що застосовано у його у процесі; обґрунтовано наукову новизну і практичне значення одержаних результатів та виділено особистий внесок дисертанта в їх розробку; наведено результати апробації досліджень та їх впровадження в економічну практику.

У першому розділі роботи крізь призму конструктивного аналізу існуючих підходів дисертант пропонує власне уявлення про сутність ресторанного бізнесу як виду економічної діяльності та його впливу на економічну безпеку держави (с. 13-19, 20-21). На основі теоретичного узагальнення сучасних наукових поглядів на сутність цієї сфери економічної діяльності, в роботі надано узагальнене визначення поняття ресторанного бізнесу (с. 19), що дозволило визначити його як інтегративну економічну категорію, що має потрійний характер прояву: як сукупність самостійних господарюючих суб'єктів, виконуючих економічну функцію; як елемент інфраструктурного забезпечення економіки; як соціального інституту, що забезпечує реалізацію

соціальних функцій держави (с. 29-32) та говорити про наявність впливу на різні складові економічної безпеки держави.

Висвітлено особливості економічної безпеки підприємств у сфері ресторанного бізнесу, на основі чого автором запропоновано поглиблення змісту понять: «економічна безпека підприємств сфери ресторанного бізнесу» та «система економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу» (с. 41-42) а також класифікувати загрози її забезпеченню (с. 48-50); визначити теоретичне підґрунтя інноваційного розвитку систем економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу завдяки наданню поглибленого змісту поняття «інноваційний розвиток системи економічної безпеки підприємств ресторанного бізнесу» (с. 61) та розгляду необхідності синтезу нових механізмів здійснення внутрісистемної та міжсистемної взаємодії на міждисциплінарних засадах з використанням положень, теорій та концепцій економіки, безпекології, інноваційного менеджменту, психології, маркетингу та логістики (с. 56-62).

Другий розділ присвячено аналізу впливу макроекономічних умов на можливості забезпечення економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу в Україні (с. 68-79), визначенню основних тенденцій розвитку вітчизняного ресторанного бізнесу (с. 81-110),

Заслуговує на увагу здійснена оцінка стану економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу України. На основі стандартної формули адитивного інтегрального індикатора та вибраних автором показників розрахований інтегральний показник стану економічної безпеки у групі з 6 досліджених підприємств ресторанного бізнесу, в основному, з недержавною формою власності (с. 115-122), на основі чого було визначено передумови інноваційного розвитку систем економічної безпеки на цих підприємствах, які відображено у наступному розділі.

У третьому розділі роботи визначено поглиблені на інноваційних засадах концептуальні підходи щодо розвитку системи економічної безпеки підприємства ресторанного бізнесу (с. 127-131); обґрунтовано шляхи та напрями інноваційного розвитку елементів концептуальної підсистеми у системі економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу на

засадах суб'єктного підходу (с. 145-151, 154-157); визначено шляхи та напрями інноваційної трансформації основних елементів підсистеми забезпечення у інноваційній системі економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу в умовах інформаційної економіки (с. 163-164).

4. Значущість дослідження для науки і практики та рекомендації щодо використання його результатів. Теоретико-методичні положення, викладені у дисертації Борисової О.О. є вагомим внеском у розвиток теорії і практики економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Наукова цінність* результатів дослідження полягає у теоретико-методичному обґрунтуванні підходів до інноваційного розвитку системи економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу та визначення шляхів реалізації цих можливостей.

Практична важливість результатів дослідження полягає в тому, що теоретичні положення роботи доведено до рівня конкретних методик та практичних рекомендацій щодо інноваційного розвитку систем економічної безпеки на підприємствах сфери ресторанного бізнесу можуть бути використані при підготовці науково-аналітичних матеріалів Міністерством економічного розвитку і торгівлі України щодо ефективності функціонування підприємств сфери ресторанного бізнесу, Міністерством фінансів України – при вдосконаленні фіскальної політики а також - у практичній діяльності підприємств при обґрунтуванні управлінських рішень, розробленні стратегічних планів розвитку підприємств, а також у навчальному процесі з підготовки фахівців з управління фінансово-економічною безпекою.

Практичне застосування наукових результатів дисертаційної роботи підтверджено відповідними довідками про їх використання: в Національному інституті стратегічних досліджень при Президентові України при підготовці науково-аналітичних матеріалів «Втрати та здобутки у фінансовій системі України внаслідок гібридної війни» (довідка № 293/924 від 18.09.2015р.); в управлінській діяльності підприємств сфери ресторанного бізнесу, зокрема: ТОВ «КРАБСБУРГЕР» (довідка № 159 від 17.05.2015р.); ТОВ «КАНАПЕ» (довідка № 289 від 12.09.2016р.); ТОВ «ГАСТРОРОК» (довідка № 314 від 20.07.2016р.); ТОВ «БАРСУК» (довідка № 72 від 26.01.2016р.). Матеріали дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі на

кафедрі управління фінансово-економічною безпекою Навчально-наукового інституту менеджменту безпеки ВНЗ «Університет економіки і права «КРОК» (акт про впровадження в навчальний процес вищого навчального закладу результатів дисертаційного дослідження №150 від 23.04.2016 р.).

5. Дискусійні положення і зауваження. Позитивно оцінюючи результати дослідження, їх теоретичну та практичну значущість, відзначаючи загальний високий рівень обґрунтованості теоретичних і методичних положень дисертаційної роботи, її цілісність та логіку викладу матеріалів, разом з тим слід висловити декілька зауважень і звернути увагу на дискусійні положення дисертаційної роботи Борисової О.О., а саме:

1. На рисунку 1.4. (с. 62) «Сучасні наукові напрями, що становлять теоретичне підґрунтя інноваційного розвитку систем економічної безпеки суб'єктів господарювання сфери ресторанного бізнесу» та при розкритті автором його змісту, не чітко визначено, в чому полягає інноваційність зазначених наукових підходів при їх використанні на підприємствах сфери ресторанного бізнесу.

2. На жаль у роботі, немає структури економічної безпеки підприємства яку розглядає автор, натомість виділено лише її фінансова складова (с. 39-40), а інші складові – не систематизовані.

3. Дослідником не пояснюється причина розгляду ресторанного бізнесу в контексті динаміки роздрібною торгівлі, а не на прикладі закладів громадського харчування (с. 96).

4. Пропонуючи перелік макроекономічних чинників, що впливають на стан економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу (с. 91), автор, однак не визначає процедуру їх визначення та відбору.

5. В дисертації, на жаль, недостатньо розглянуто міжнародний досвід інноваційної діяльності на підприємствах сфери ресторанного бізнесу, автор обмежується лише визначенням ключових тенденцій у цієї сфері (с. 22-24).

6. В розділі 2 поряд з аналізом впливу макроекономічних умов в країні, що перешкоджають забезпеченню економічної безпеки підприємницьких структур сфери ресторанного бізнесу, бажано було б проаналізувати й вплив

політичних, міжнародних, екологічних та інших чинників зовнішнього середовища, які гальмують розвиток інноваційних процесів в Україні.

Зазначені недоліки не знижують наукової і практичної цінності результатів дослідження, яке відповідає основним вимогам щодо кваліфікаційних робіт даного рівня в Україні, та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Борисової О.О.

6. Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження в наукових фахових виданнях. За результатами дослідження автором опубліковано 11 наукових праць, з них: 5 статей – у наукових фахових виданнях України та 1 стаття - у міжнародному виданні з економіки; 5 публікації в матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій, що належить авторові – 5,09 друк. арк.

7. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації. Автореферат ідентичний змісту дисертації та повністю відображає основні наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження.

8. Загальний висновок щодо відповідності роботи вимогам до кандидатських дисертацій. Дисертаційна робота Борисової О.О. «Інноваційний розвиток системи економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу», є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою роботою, у якій одержано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності вирішують актуальне наукове завдання, що полягає в визначенні теоретичних засад, науково-методичних та практичних рекомендацій щодо інноваційного розвитку системи економічної безпеки на підприємствах сфери ресторанного бізнесу з урахуванням захисту від існуючих та потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз шляхом впровадження на підприємстві інноваційних змін, в тому числі, з використанням можливостей з боку зовнішнього середовища.

Подану до захисту дисертацію написано науковим стилем, матеріал викладено у логічній послідовності, висновки науково обґрунтовано та підтверджено результатами апробації, а її результати опубліковані у вітчизняних фахових виданнях (п'ять наукових статей), 1 – у міжнародному виданні з економіки та оприлюднені на п'ятьох науково-практичних конференціях.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація на тему «Інноваційний розвиток системи економічної безпеки підприємств сфери ресторанного бізнесу» відповідає вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій пп. 9,11,13,14 "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. зі змінами та доповненнями, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015р. та № 1159 від 30 грудня 2015р., а її автор Борисова Олена Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності.

Офіційний опонент:

Доцент кафедри міжнародної економіки
Київського національного торговельно-економічного університету,
кандидат економічних наук, доцент

